

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В статье определена актуальность проблемы формирования профессиональной компетентности будущего учителя иностранного языка. Раскрывается суть понятия «профессиональная компетентность учителя иностранного языка» и его структурная целостность.

Определены педагогические условия, которые должны быть созданы для успешного формирования профессиональной компетентности будущего учителя иностранного языка.

The article deals with the problem of formation of the professional competence of a future foreign language teacher. The essence of the notion “professional competence of a future foreign language teacher” and its structure have been revealed.

Pedagogical conditions which are to be created to form the professional competence of a future foreign language teacher, have been determined.

Підготувати висококваліфікованого педагога-фахівця –

найважливіше завдання сучасної вищої педагогічної школи. В постіндустріальну інформаційну епоху зростає значущість знань з різних різноманітних сфер діяльності людини. Особливої ваги набуває інформаційна освіченість, а саме володіння сучасною, сьогоденною інформацією. Ефективним засобом отримання інформації з іншомовних джерел є певний рівень володіння іноземною мовою.

На II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти і науки Василь Кремень у своїй доповіді наголосив, що процес глобалізації в світі супроводжується надзвичайною активізацією не тільки міждержавних, а й міжлюдських стосунків. Без знайомства з досвідом інших країн, без глибинного аналізу надбань людства не може успішно розвиватися сьогодні будь-яка країна [2].

В сучасній Україні останнім часом роль знань іноземних мов зростає у зв'язку зі вступом молодшої незалежної держави до міжнародного суспільства. В багатьох урядових документах спосовно середньої і вищої освіти наголошується на модернізації навчальної системи вивчення іноземних мов. Центральною діючою особою цієї системи є особистість учителя іноземної мови. Неперевершену роль в процесі підвищення загального рівня володіння іноземними мовами у суспільстві відіграє рівень професіоналізму викладача.

Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті передбачено поступовий перехід від авторитарно-репродуктивної освіти до освіти гуманістично-інноваційного типу, а також передбачено стратегію мовної освіти, складовою якою є вивчення іноземних мов [1].

Визначені положення доводять фактичну актуальність звернення до питання професійної компетентності майбутнього вчителя, а саме майбутнього вчителя іноземної мови.

Проблема дослідження професійної компетентності вчителя, хоча й не є новою, - далека від свого остаточного розв'язання. На жаль, в педагогічній науці немає чіткого визначення сутності поняття. Дуже часто змішують поняття *компетентність* і *компетенція*, які походять від лат. *competentia*

[12; С.247], але ж, на нашу думку, вони мають бути чітко розмежовані, оскільки:

- *компетенція* – це коло питань, з яких хтось добре розуміється чи з яких окрема особа володіє знаннями, досвідом;

- *компетентність* – це володіння знаннями, які дозволяють про щось судити.

Саме *компетентність* може бути визнана як особистісна якість людини, і тому маємо говорити про те, що професійна компетентність є більш загальною педагогічною категорією ніж професійна компетенція.

Н.В. Кузьміна [7] розглядає професійну компетентність складовою структури суб'єктних якостей педагога, до якої також входять: тип спрямованості й рівень здібностей. Професійна компетентність розглядається нею як комплексне явище, тому до її складу включено:

- методична компетентність;
- спеціально-педагогічна;
- соціально-психологічна;
- диференціально-психологічна;
- аутопсихологічна.

Більшість інших науковців говорить про професійну компетенцію вчителя, а не про його професійну компетентність.

Проблемою професійної компетенції вчителя іноземної мови займалися й займаються: Ю.І. Пассов (“професійну компетенцію” розглядає модульно як “професійну культуру з позиції соціокультурного підходу”) [10]; Г.І. Вороніна (чотири рівні сформованості професійної компетенції) [3]; В.В. Сафонова (професійна компетенція – одна з цілей навчання майбутніх учителів іноземної мови) [11] та ін.

С.Ю. Ніколаєва визначає сучасні вимоги до кваліфікації вчителя іноземної мови, а саме вважає, що “кваліфікаційна характеристика – це перелік основних вимог до професійних якостей, знань і вмінь фахівця, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків” [9; С.13].

Вона наголошує на методичному компоненті кваліфікаційної характеристики майбутнього вчителя іноземної

мова. "Професійна підготовка вчителя іноземної мови включає в себе володіння іноземною мовою як засобом усної та писемної комунікації в усіх сферах спілкування, а також як засобом педагогічної діяльності в різних умовах з урахуванням цілей навчання, вікових особливостей школярів та їх мовної підготовки" [9; С.242].

Таким чином, більшість учених, які розглядають питання професійної компетентності вчителя, звертаються саме до методологічного аспекту і якщо й говорять про інші, то лише в певному контексті. Недостатньо уваги приділяється механізмам формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Професійна підготовка вчителя будь-якого окремого предмету загальноосвітньої школи не може бути зведена лише до набуття певних знань з власне предмету.

Виходячи з положень про гуманізацію навчально-виховного процесу сучасної школи, неперевершеного значення набуває формування саме під час навчання у вищому навчальному закладі освіти особистості майбутнього вчителя. Лише всебічно розвинена, освічена особистість учителя, яка розуміє значущість психолого-педагогічних знань, спроможна здійснювати гуманістично-спрямований процес навчання і виховання.

Л.В. Кондрашова визначає, що гуманізація навчально-виховного процесу полягає в тому, щоб перетворити педагогічний процес на привабливу силу для учня, в розумінні його життя, повірити в дитину, відноситись до неї гуманно й оптимістично. Всі засоби, форми, методи шкільної роботи мають бути спрямовані на розвиток індивідуальності, унікальності особистості. Підкреслюється також роль гуманітаризації освіти, яка передбачає не просто засвоєння гуманітарних знань, а й опанування особливого способу мислення, спрямованого на усвідомлення розмаїття ситуацій, які виникають, але й бути готовим до діалогу культур, самоосвіти й самореалізації в системі нових відносин "Людина – світ" [6]. "Мета гуманітаризації полягає в збагаченні внутрішнього світу школярів, залученні їх

естетичних цінностей, спонуканні їх до морального самовдосконалення” [6; С.30].

Значні потенціальні можливості у розв’язанні окреслених питань сучасної педагогічної науки безпосередньо пов’язані з проблемою формування педагогічної компетентності майбутнього вчителя взагалі й майбутнього вчителя іноземної мови зокрема.

Професійна компетентність вчителя іноземної мови – комплексне й багаторівневе поняття. Це синтез педагогічного, психологічного, методичного, соціокультурологічного й мовного компонентів. Тому, ми вважаємо, що професійна компетентність вчителя іноземної мови – комплексна якість особистості вчителя іноземної мови, яка складається з:

- психолого-педагогічної компетентності;
- методичної;
- соціокультурологічної;
- мовної.

Психолого-педагогічна компетентність вчителя іноземної мови визначається рівнем володіння психологічними прийомами впливу на особистість учня, загально-педагогічними методами й засобами навчання, які б полегшили процес опанування такої складної шкільної дисципліни, як “Іноземна мова”, дозволили б максимально гуманно будувати особистісно-орієнтовані стосунки в системах: “Учитель – учні,” “Учитель - учень”.

Методична компетентність учителя іноземної мови – володіння спеціальними (предметними) методами, формами й прийомами навчання, які забезпечують досягнення кінцевої мети викладання іноземної мови в школі – практичного володіння вивчаємої мови.

Соціокультурологічна компетентність учителя іноземної мови – володіння знаннями з історії розвитку культури країни вивчаємої мови й України, які дозволяють стимулювати пізнавальну діяльність не лише стосовно вивчаємої мови, але й в соціокультурологічному аспекті.

Мовна компетентність учителя іноземної мови – вільне володіння мовою на теоретичному й практичному рівнях.

Особлива значущість мовної компетентності вчителя іноземної мови полягає в тому, що мова – не лише предмет і мета навчання, а й засіб навчання вивчасмої мови.

Отже, формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови має здійснюватися комплексно з урахуванням визначених напрямків протягом усього періоду навчання в педагогічному університеті і під час опанування дисциплін не тільки фахового блоку, але також психолого-педагогічного й суспільно-гуманітарного.

Зупинимося на можливостях фахових дисциплін, оскільки, як уже було визначено, мова – мета й засіб навчання іноземної мови.

Однією з провідних вимог до уроку іноземної мови є його мовленнєва спрямованість, що зумовлює провідну роль мовленнєвої діяльності в організації процесу навчання взагалі й формування окремих якостей, притаманних майбутньому вчителю іноземної мови зокрема.

Мовленнєва діяльність визначається: по-перше, як вид діяльності людини (поряд з трудовою, пізнавальною, ігровою та ін.); по-друге, один із трьох аспектів мови поряд з психологічною “мовленнєвою організацією” і “мовною системою”.

Поняття мовленнєвої діяльності як виду людської діяльності в своїх працях з психології розглядали Л.С. Виготський [4] і О.М. Леонтьєв [8]. Відповідно до цієї концепції, мовленнєва діяльність психологічно організована подібно іншим видам діяльності, а саме: з однієї сторони вона характеризується предметним мотивом, цілеспрямованістю, евристичним характером, а з іншої – складається з певної кількості послідовних фаз (орієнтування, планування, реалізація плану). Визначені фази вперше визначив Л.С. Виготський.

Мовленнєва діяльність як аспект мови – “мовний матеріал”, що включає суму окремих актів говоріння і розуміння. Таке визначення поняття мовленнєвої діяльності знаходимо в роботах Л.В. Щерби [13] (ще в 20-30 роках). З його розумінням мовленнєвої діяльності пов'язано поширене в методиці викладання іноземних мов поняття про “види мовленнєвої

діяльності” (говоріння, аудіювання, читання й письмо).

Предмет мовленнєвої діяльності – думка, засіб існування, формування і вираження думки є система мови, її фонетичні, лексичні й граматичні засоби.

Виходячи з того, що іноземна мова – мета і засіб навчання, процес формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови може бути ефективним за умови застосування розмаїття засобів мовленнєвої діяльності.

До суттєво значущих засобів мовленнєвої діяльності в процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови відносимо:

- мовлення вчителя в процесі навчання;
- кероване мовлення студента (студентів) в процесі навчання;
- професійно-спрямоване говоріння, аудіювання, читання й письмо.

Розв’язання проблеми формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови залежить від ефективного впровадження в навчальний процес в педагогічному університеті виокремлених засобів мовленнєвої діяльності.

Успішність процесу формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами мовленнєвої діяльності може бути досягнута в результаті створення певних педагогічних умов, а саме:

- професіоналізації (педагогізації) змісту мовленнєвої діяльності;
- залучення студентів до активної пізнавальної діяльності в процесі підготовки й реалізації мовленнєвої діяльності;
- реалізації імітаційно-ігрового підходу в процесі організації мовленнєвої діяльності.

Професіоналізація змісту мовленнєвої діяльності дозволить включати в процес навчання більшу кількість професійно-педагогічних питань, які стануть у пригоді студентам – майбутнім учителям іноземної мови в їх подальшій професійно-педагогічній діяльності.

Залучення студентів до активної пізнавальної діяльності в процесі підготовки й реалізації мовленнєвої діяльності забезпечить формування стійкої настанови студентів на необхідність постійного підвищення власного рівня професійно-педагогічних знань, їх розширення і поновлення, а відповідно спрямовати над вдосконаленням своєї професійної компетентності (під час навчання в педагогічному університеті й в подальшій професійній діяльності).

“Імітаційно-ігровий підхід – методологічна спрямованість педагогічної діяльності, яка дозволяє через систему взаємопов’язаних понять імітації та гри, принципів і засобів імітаційно-ігрових дій забезпечити процес професійного становлення особистості, самоутвердження, самовираження й саморозвитку професійної індивідуальності майбутніх педагогів” [С. 10]. Визначення імітаційно-ігрового підходу введено в педагогічну науку Л.В. Кондрашовою доводить ефективність його реалізації в процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя взагалі й професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови зокрема.

Література:

1. Національна доктрина розвитку України у XXI столітті // Освіта України. – 2001. – № 29. – С. 4-6.
2. Освіта в Україні. Доповідь міністра освіти і науки України Василя Кременя на II Всеукраїнському з’їзді працівників освіти // Педагогічна газета. – 2001. – №10. – С. 3-5.
3. Воронина Г.И. Новые направления научно-методической работы в образовательном учреждении повышения квалификации // Языковое образование в национально-культурном наследии России: исторические традиции, современность, взгляд в будущее: Тезисы докладов к конференции. – М.: АПК и ПРО, 2001. – С. 196.
4. Выготский Л.С. Мышление и речь, Собр. соч., Т.2. – М., 1982.
5. Имитационно-игровое обучение в высшей школе:

Учебное пособие / Л.В. Кондрашова, М.Г. Виевская, Л.А. Савченко. – Кривой Рог, 2001. – 194 с.

6. Кондрашова Л.В. Гуманизация учебно-воспитательного процесса школы: история, теория, поиски: Учебно-методическое пособие. – Кривой Рог, 1996. – 74 с.

7. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М. 1990.

8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М. Политиздат, 1975. – 305 с.

9. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник для вузів / Кер.кол. авторів Ніколаєва С.Ю. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.

10. Пассов Е.И. Культуросообразная модель профессиональной подготовки учителя: философия, содержание, реализация: Материалы к докладу на конференции “Языковое образование в национально-культурном наследии России: исторические традиции, современность, взгляд в будущее.” – М. АПК и ПРО, 2001. – 40 с.

11. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. – Воронеж: Истоки, 1996. – 237 с.

12. Словарь иностранных слов. – 18-е изд., стер. – М.: Рус. яз., 1989. – 624 с.

13. Щербя Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – Л., 1974.